

Світлана П. Зоря

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНЦІЇ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовано сутність конкуренції, як ключового чинника підвищення ефективності функціонування страхового ринку та якості страхових послуг. Досліджено стан та особливості функціонування страхових компаній України. Проаналізовано концентрацію страхового ринку, визначено існуючий рівень конкуренції.

Ключові слова: страховий ринок, страхова компанія, концентрація, конкуренція, ефективність.

Табл. 1. Рис. 1. Літ. 13.

Светлана П. Зоря

ОСОБЕННОСТИ КОНКУРЕНЦИИ НА СТРАХОВОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

В статье обоснована сущность конкуренции, как ключевого фактора повышения эффективности функционирования страхового рынка и качества страховых услуг. Исследовано состояние и особенности функционирования страховых компаний Украины. Проанализировано концентрацию страхового рынка, определено существующий уровень конкуренции.

Ключевые слова: страховой рынок, страховая компания, концентрация, конкуренция, эффективность.

Svetlana P. Zorya

FEATURES COMPETITION IN THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE

In the article the essence of competition, as a key factor to enhance the functioning of the insurance market and the quality of insurance services. The condition and the peculiarities of the insurance companies of Ukraine. Analyzed the concentration of the insurance market, identified the existing level of competition.

***Keywords:** insurance market, the insurance company, concentration, competition, effectiveness.*

Постановка проблеми. Світова практика господарювання не виробила більш дієвого та ефективного механізму забезпечення соціально-економічної стабільності в суспільстві, компенсації збитків у результаті настання несприятливих подій, зниження витратних частин бюджетів різних рівнів, ніж страхування, що являється стратегічно важливим та перспективним сегментом економіки. Конкуренція є ключовим чинником, що може забезпечити як підвищення якості страхових послуг, так і сталий розвиток ринку страхування, як важливої ланки економіки. Підвищення конкурентоспроможності страхових компаній є особливо актуальним, враховуючи високий рівень капіталізації ринку страхових послуг в порівнянні із іншими небанківськими фінансовими посередниками фінансового ринку України.

Аналіз останніх публікацій. Питанням конкуренції, як невід'ємного елемента ринкової економіки, присвячені праці таких зарубіжних науковців, як Г. Азоєва [3], М. Портера [13], А. Юданова [11], Г. Хемела [9] та ін. Зазначені вчені сформулювали власне наукове бачення таких категорій як конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентна стратегія тощо. Обґрунтували особливості ведення конкурентної боротьби в умовах ринкової економіки на основі впровадження та реалізації конкурентних стратегій розвитку. В свою чергу, комплексному аналізу стану конкуренції, конкурентним механізмам регулювання страхового підприємництва України присвячені праці таких вчених-науковців як, В. Базилевича [8], Л. Нечипорук [6], С. Осадця [7], Л. Шірінян [10], та інші. Незважаючи на значний спектр наукових доробок, що стосуються питань вивчення конкуренції серед вітчизняних вчених, проблема її розвитку та впливу та ефективність функціонування страхового ринку, залишається недостатньо висвітленою.

Мета дослідження полягає у вивченні стану конкуренції на страховому ринку з метою ідентифікації факторів підвищення ефективності його функціонування.

Основні результати дослідження. Страховому ринку, як і будь-якому іншому ринку притаманною є конкуренція. Про її посилення свідчить зменшення кількості страхових компаній (вихід з ринку тих компаній, які не витримали конкурентної боротьби), розширення асортименту страхових послуг, використання інноваційних технологій, впровадження маркетингу, популяризація інтернет-страхування тощо. В той же час, конкуренція у сфері страхового посередництва має свою специфіку. Саме тому, в основу даного дослідження покладено вивчення стану страхового ринку, аналіз показників конкуренції, ідентифікація факторів та чинників розвитку конкуренції.

Перш ніж перейти до аналізу конкуренції на страховому ринку, проведемо оцінку основних показників діяльності страхових компаній України за 2010-2014 рр. (табл. 1).

*Таблиця 1. Динаміка показників що характеризують діяльність страхового ринку України, 2010-2014 рр.**

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. у % до 2010 р.
Загальна кількість страхових компаній	456	442	414	407	382	83,8
у т.ч. «non-life»	378	378	352	345	325	86,0
«life»	72	64	62	62	57	79,2
Валові страхові премії, млн. грн	23081,7	22693,5	21508,2	28661,9	26767,3	116,0
Валові страхові виплати, млн. грн	6104,6	4864,0	5151,0	4651,8	5065,4	83,0
Рівень валових виплат, %	26,4	21,4	23,9	16,2	18,9	X
Частка валових страхових премій у відношенні до ВВП, %	2,1	1,7	1,65	2,0	1,7	X
Передано на перестраховування, млн. грн	10745,2	5906,2	2522,8	8744,8	9704,2	90,3
Страхові резерви, млн. грн	11371,8	11179,3	12577,6	14435,7	15828,0	139,2
Активи страховиків, млн. грн	45234,6	48122,7	56224,7	66387,5	70261,2	155,3
Статутний капітал (сплачений), млн. грн	14429,2	14091,8	14579,0	15232,5	15120,9	104,8

* розраховано за даними [5].

Аналіз основних показників стану страхового ринку України за 2010-2014 рр. свідчить про високий рівень його капіталізації в порівнянні із іншими небанківськими фінансовими посередниками. На кінець 2014 р. загальна кількість страхових компаній становила 382, що на 74 компанії (або на 16,2 %) менше у порівнянні із 2010 р. Дане скорочення можна пояснити посиленням політики державного регулювання страхової діяльності (зміна обсягу статутного капіталу, підвищення нормативів фінансової діяльності, тощо) та складними макроекономічними умовами (девальвація гривні, зменшення зайнятості та доходів населення, неповернення депозитів із проблемних банків, втрата інших активів), що і зумовило вихід з ринку несумлінних гравців. В свою чергу значно скоротилася кількість страхових компаній «life» – із 72 у 2010 р. до 57 у 2014 р.

Не дивлячись на складні макроекономічні умови, фінансову кризу та скорочення чисельності страхових компаній у 2014 р. обсяг валових страхових премій зріс на 3685,6 млн. грн (16,0 %) у порівнянні із 2010 р.

Проте, під впливом виходу з ринку збанкрутілих страховиків, обсяг страхових виплат зменшився на 1039,2 млн. грн, що в результаті негативно вплинуло на рівень валових виплат – зменшився у 2014 р. в порівнянні із 2010 р. на 7,5 відсоткових пунктів та склав 18,9 %. Підтвердженням нестабільної ситуації на ринку страхування та не чесного ведення бізнесу деякими компаніями є порівняльне значення середнього рівня даного показника країн Європи, що становить близько 65-80 % [12].

Аналізуючи частку валових страхових премій у відношенні до ВВП, можна зробити висновок про досить низький рівень страхової культури та недостатній обсяг реальних доходів як юридичних так і фізичних осіб. Так, у 2014 р. рівень даного показника становить лише 1,7 %, що на 0,4 відсоткових пунктів менше у порівнянні із 2010 р. Для прикладу, у Австралії частка страхових премій у ВВП становить близько 16 %, у Великобританії 15%, в Японії більше 10% та до 8 % у США [12]. Це дає підстави зробити висновок стосовно того, що страхові компанії не в повній мірі та з низькою ефективністю

використовують власний потенціал, а укладені договори носять здебільшого короткостроковий характер у сфері ризикованого страхування без можливості подальшого довгострокового інвестування в реальну економіку.

В свою чергу, доцільно зазначити неухильну тенденцію до зменшення обсягу вихідного перестраховання на 1041 млн. грн (9,7 %). Таке зменшення ризиків переданих на перестраховання, на нашу думку, може істотно вплинути на фінансовій стійкості та платоспроможності страхових компаній через високий рівень ризикового навантаження.

За 2010-2014 рр. загальні обсяги активів страхових компаній збільшилися на 25026,6 млн. грн (на 55,3 %). В структурі активів страховиків найбільшу питому вагу займають акції – 44,4 %, банківські депозити – 22,3 %, а також права вимоги до перестраховиків – 9,5 %. З огляду на особливості функціонування фінансового ринку, банківські вклади є найбільш привабливим інвестиційним інструментом для страхових компаній, що дає можливість максимально швидко отримати відсотковий дохід, з іншої ж точки зору – даний вид інвестування є досить ризиковим та може призвести до проблем пов'язаних із виплатою страхового відшкодування.

Страхові компанії здійснюють свою діяльність з урахуванням вимог законодавства про захист економічної конкуренції та законодавства про захист від недобросовісної конкуренції у відповідності до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [2]. Головними цілями реалізації конкурентної політики на ринку страхування є приведення у відповідність фінансових показників діяльності страхових компаній до рівня якості страхових послуг, налагодження дієвих взаємовідносин страховика та страхувальника протягом тривалого часу. Так, на думку О. М. Залєтова [4, с. 246], доцільно виділяти дві основні групи цілей реалізації конкурентної політики. До першої групи доцільно віднести створення, чи забезпечення розвитку конкуренції на ринку страхових послуг. Друга група включає підтримку конкуренції на ринку страхових послуг.

Конкуренцію на ринку страхування доречно розглядати як властивість економічних та фінансових систем окремих страхових компаній вчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища, ставлячи за головну мету збереження власного сегменту функціонування, розвиток існуючих або формування нових конкурентних переваг у відповідності до викликів ринку. Вміння ведення конкурентної боротьби, є дієвим чинником формування та реалізації довгострокової конкурентної стратегії на ринку страхових послуг.

Для оцінки рівня конкуренції на ринку страхування найчастіше використовують два показники: показник концентрації (монополізації) ринку страхування та показник ринкової конкуренції – індекс Герфіндаля-Гіршмана (Herfindahl-Hirshman index – ННІ) [10].

Перший показник показує, яку частину страхового ринку займають найбільші страхові компанії. Антимонопольне законодавство України визнає монопольним стан на ринку, якщо частка одного страховика перевищує 35 %; частка трьох страховиків перевищує 50 % [1].

Так, за даними Національної комісії що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [5] у 2014 р., можна констатувати, що незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 93,4 %, акумулюють 100 страхових компаній (СК) «non-Life» (30,8 % всіх СК «non-Life») та 91,2 % – 10 СК «Life» (17,5 % всіх СК «Life»).

В свою чергу, у 2014 р. частка перших трьох страхових компаній «non-Life» за збором валових страхових премій становила 15,6 %, що хоча і перевищує рівень аналогічного показника за 2010 р. на 2 %, проте з позиції конкуренції, ризиковий ринок страхування України має задовільні значення концентрації. Дещо іншою є ситуація на страховому ринку життя, так у 2014 р. частка перших трьох страхових компаній «Life» за збором валових страхових премій становила 44,8 %, що хоча і менше на 4,9 % у порівнянні із аналогічним показником 2010 р., проте, свідчить про значну концентрацію (монополізацію) страхового ринку життя. Порівнюючи два показника, а саме, кількість

страхових компаній та частку перших трьох страхових компаній за збором валових страхових премій за період 2010-2014 рр., простежується закономірність: чим більшою є кількість страхових компаній, тим меншою є концентрація страхового ринку, що є об'єктивним явищем враховуючи особливості ринкової економіки господарювання.

Індекс конкуренції (ННІ) розраховується як сума квадратів часток усіх страхових компаній, що функціонують на ринку страхування. Максимальний рівень даного показника, вираженому у відсотках становить 10000 та може спостерігатися за умови наявності лише однієї компанії, діяльність якої охоплює весь ринок і аналогічних не існує. Найменше значення – відповідно одиниця [10]. Порівнюючи в динаміці значення індексу ННІ за 2012-2014 рр., можна зробити висновок про наявні конкурентні тенденції на ринку страхування України (рис. 1).

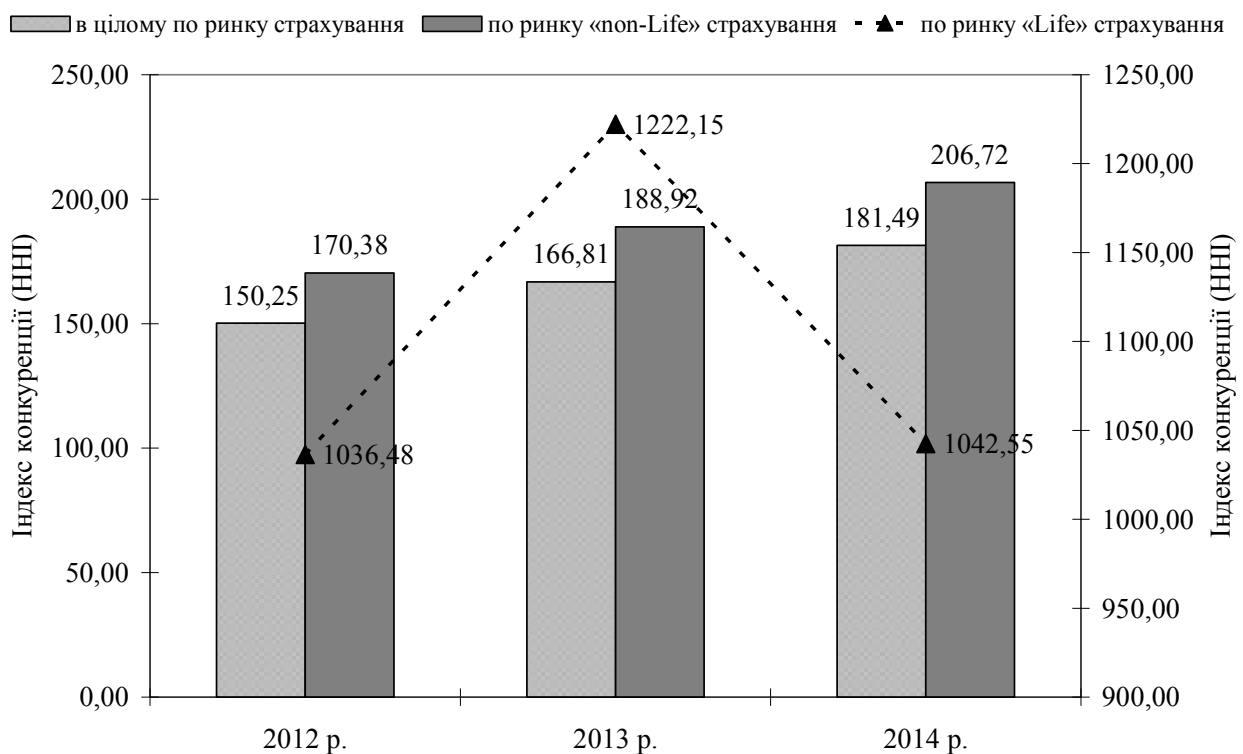

Рис. 1. Динаміка індексу конкуренції страхового ринку України, 2012-2014 рр. побудовано автором за даними [5].

Зменшення кількості страхових компаній, за рахунок виходу з ринку несумлінних гравців, вплинуло за загострення конкуренції в цілому на ринку страхування. Так, індекс конкуренції в загальному по страховому ринку в 2014 р. становить 181,49 та свідчить про значний рівень конкуренції. Рівень даного показника в динаміці також підтверджує сформовані висновки про загострення конкурентної боротьби, що на нашу думку, позитивним чином має позначитися на якості страхових послуг, підвищенні рівня довіри до страхових компаній та формування останніми іміджу саме на даних ключових факторах успішного ведення бізнесу.

Особливостями розвитку страхового ринку України з одного боку є розширення спектру страхових послуг, посилення конкуренції, глобалізація страхової діяльності, розвиток технологій, оптимізація каналів продажу страхових продуктів, проте, з іншого боку спостерігається зростання вартості фінансування, що проявляється через девальвацію національної грошової одиниці, відсутність додаткових стимулів для активізації ринку страхування життя, що не дає можливості залучати довгострокові фінансові ресурси з можливістю їх подальшого інвестування.

Забезпечення здорової конкуренції на ринку страхування, в першу чергу, має супроводжуватися стабілізацією та розвитком економічних процесів в Україні, удосконаленням страхового законодавства, підвищенням рівня прозорості страхового ринку, доступності та відкритості інформації що стосується діяльності страхових компаній, зниження рівня корупції, оптимізацією кількості страхових компаній у відповідності до попиту на страхові послуги.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Особливості ринкових перетворень в економіці України, суттєво змінили погляди на страхування, що в даний час розглядається не лише як система захисту майнових інтересів страхувальників, а й джерело внутрішніх довгострокових інвестицій в економіку країни. Під конкуренцією на страховому ринку слід розуміти дії страхових компаній, що пов'язані із прагненням завоювання

лідуючих позицій у сфері фінансового посередництва з поміж аналогічних підприємств (максимізація ринкової частки, обсягів страхових премій, результативності ведення страхової діяльності, тощо). Найбільш доречним при формуванні конкурентних стратегій страховими компаніями є орієнтація на нецінову конкуренція, а саме на забезпечення якості страхових послуг, що в подальшому, безпосередньо, є основою довіри – ключового і вирішального чинника формування іміджу, страхової культури та розвитку ринку страхування. Подальші наукові дослідження мають базуватися на формуванні конкурентних механізмів регулювання страхового ринку з метою підвищення якості та надійності страхових послуг.

1. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. (поточна редакція від 11 серпня 2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>

2. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. (поточна редакція від 28 червня 2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

3. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г. Л. Азоев. – М. : Центр экономики и маркетинга, 2001. – 270 с.

4. Залетов О. М. Убезпечення життя : [монографія] / О. М. Залетов. – К. : Міжнародна агенція «Бізон», 2006. – 685 с.

5. Інформація Національної комісії що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-stan-i-rozvitok.html>

6. Нечипорук Л. Страховий ринок: закономірності становлення та розвитку в умовах глобалізації : [монографія] / Л. Нечипорук. – Х. : Право, 2010. – 280 с.

7. Страховий менеджмент : [підруч.] / [С. С. Осадець, О. В. Мурашко та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. С. С. Осадця. – К. : КНЕУ, 2011. – 333 с.
8. Страхування : підруч. / [В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Р. В. Пікус та ін.] ; заред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
9. Хэмел Г. Конкуренция за будущее. Создание рынков завтрашнего дня : пер. с англ. / Г. Хэмел, К. Прахалад. – М. : Олимп-Бизнес, 2002. – 288 с.
10. Шірінян Л. Конкурентоспроможність страхового ринку України в сучасних умовах [Текст] / Л. Шірінян, А. Шірінян // Економіка України. – 2011. – № 7. – С. 37–48.
11. Юданов А. Ю. Конкуренция: теория и практика : учеб.-практ. пособ. / А. Ю. Юданов [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : Изд-во ГНОМ и Д, 2001. – 304 с.
12. Insurance Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.insuranceeurope.eu/>
13. Porter M. Competitive Strategy: Creating and Sustaining Superior Performance. – N.Y. Free press. – 1985. – 116 p.